Fælles frysebokse

Af Ingrid Jensen

Er du gammel nok til at huske en slagtedag, som den foregik førhen? Med alt det arbejde der var for en husmor for at kunne opbevare kød og flæsk i længere tid, – det, der ikke lige blev anvendt kort efter slagtningen ved de mange slagtegilder eller grisegilder, der traditionelt var en del af samværet folk imellem. Der var travlhed med at salte og henkoge, – flæsk i sule-karret og mindre kødstykker til henkogning og evt. skinke og filet til røgning. Flere dages arbejde. Og sådan havde det jo altid været. Det kan du læse om i Marie Larsens artikel her i årbogen *Hjemmeslagtning på Gammelbro i Lourup*.

Men efter 2. verdenskrig skete en lille revolution på husmoderfronten.

Den hed fryseboksen.

Allerede i 1930´erne blev de første andelsfrysebokse oprettet, men det var først efter 2. verdenskrig, udviklingen tog fart. Fra sidst i 40´erne blev der over det ganske land oprettet et utal af fælles frysebokse, ofte på andels- eller foreningsbasis.

Det samme mønster går igen: Man optog et lån for at etablere sig og hæftede solidarisk, betalte ved leje af boks renter, afdrag og strøm og kunne håbe, reparationsudgifterne blev til at overse. Der måtte jo så være en kasserer, men mange steder ser der ud til at have været et overkommeligt, endda fornøjeligt bestyrelsesarbejde.

Mange sogne havde flere fryseanlæg, bekvemt i nærheden af ejerlavet.

Egen dybfryser

Omkring en snes år havde denne form sin levetid, indtil den blev afløst af private frysebokse rundt om i hjemmene, som vi kender det i dag.

Også denne udvikling gik hurtigt. I 1960 havde omkring 20.000 husstande egen dybfryser, men allerede 3 år efter var tallet oppe på 100.000.

I begyndelsen var det slagtevarer, der optog bokspladsen, men snart så man også muligheden for at fryse frugt og grønsager, igen en arbejds-besparelse frem for henkogningen.

Efter anskaffelsen af hjemmefryseren var den fælles fryseboks stadig i gang en kort tid og fungerede nu som ekstra lager, men efterhånden var anlæggene nedslidte og interessen vel ligeså.

Hvad blev der da af de gamle fællesbokse?

Mange steder er det lille, beskedne frysehus, der blev bygget i sin tid, revet ned, – andre steder fungerer det nu som udhus eller garage, eller hvor det var et afskærmet hjørne i en lade eller i et karlekammer eller andet privat rum, blev det inddraget igen til andet formål.

En kort historie, men alligevel bemærkelsesværdig på den måde, at den gav anledning til, at mennesker mødtes, tog beslutninger, tog ansvar, og nogen steder også havde et fornøjeligt samvær.

Fryseanlæg

Den store efterspørgsel på fryseanlæg i 1950'erne fik nye aktører på banen, blandt andet fabrikant Johan P. T. Andersen, Plantagevej 35, som gennem nogle år fremstillede mange anlæg til placering rundt om i landet. Andersens produkter var faktisk avancerede for sin tid. For det første undgik han brug af træ, som kunne give afsmag i de nedfrosne varer. For det andet anvendte han udelukkende boksmodeller med adgang ovenfra, hvilket betød mindre kuldetab og mindre energiforbrug.

I Bramming lå frysehuset i Skolegade – her på sidste vers i 1976.
Foto i Byhistorisk arkiv

M. Hviid Jacobsen var også primus motor i oprettelsen af frysehuset i Bramming.
Detalje af byrådsbillede i Bramming Byhistorisk arkiv

Bramming

Naturligt nok fik Bramming det største fryseanlæg her i området.

Optakten til anlægget kom ikke mindst fra konsulent Margrethe Hviid Jakobsen ... ved det stiftende møde d. 5. oktober 1949 på hotel Sommerlyst blev hun af 54 interesserede mødedeltagere placeret som selskabets formand.

Man lejede et udsnit af en baghave, Skolegade 8 og opførte her en bygning, der kunne rumme et anlæg med bokse, der kunne tilgodese de 45 medlemmer. Dette anlæg fungerede i 20 år, så var det nedslidt, og selskabet blev ophævet, men næsten 20 år til gik der, inden huset blev revet ned.

Høe Frysehus

Der findes ingen arkivalier om Høe Frysehus, men i Bramming frostboks- protokol siger et notat af 18/9 1950, at nogle af medlemmerne har udmeldt sig for at flytte til et nyåbnet anlæg i Høe. En halv snes af områdets beboere var ejere eller lejere af dette, et hus opført til formålet, Høevej 6, omfattende 12 bokse.

De to æsler på marken bagved Brugsen i Hunderup tænker jo nok på, at det ku være hyggeligt, hvis fryseboksen stadig fungerede. Foto: Stig Hegn

Nørå
Om Nørå frysehus er der ingen arkivalier, men man ved, der var opført et lille hus på det planerede mark-jorddige i skellet mellem Nøråvej 9 og Nøråvej 11 til formålet, rummende 2 skabe med 8 bokse i hver. Egentlig bestyrelse kendes ikke, men dog en kasserer, og én gang årlig samledes man til hovedrengøring af huset, der blev nedbrudt i 1960´erne.

Smedegård
På Smedegårdsvej 1 blev der i gårdens stuehus indrettet lokale til et fællesfryseri med 8 bokse. Heller ikke her ses en egentlig bestyrelse, men dog en formand, og ligeledes benyttede man her den årlige hovedrengøring til et fælles kaffebord.

Tømmerby
Også her lagde en privat ejendom hus til en andelsfryseboks, som Vestkysten benævner den i omtalen d. 6/5 1950 – med 7 medlemmer. På Tømmerbyvej 15 fik man nemlig råderum over det tidlige karle-kammer, og anlægget rummede 8 bokse.

Hunderup
Mens de hidtil nævnte huse er revet ned, er der 2 i Hunderup, der kan ses endnu. Omkring 1950 blev der opført ikke færre end 5 andels-frysebokse på følgende steder:

Stratvej
hos Søren Madsen med 10 bokse. Det er i dag nr. 10 og rummet anvendes i dag som fyrrum

Hunderup mark
et selvstændigt hus på med 8 bokse der lå på Ribevej lige nord for nr. 55. Revet ned for nogle år siden.

Sejstrup
på Midtgård i enden af laden med 5 bokse, i dag er det ikke til at se, da det er integreret i gårdens nordlænge.

Kragelund
i et selvstændigt hus i med 8 bokse. Mens det fungerede lå det på Kragelundvej 11, ud til vejen hos Gunnar Sørensens mor, Jenny.

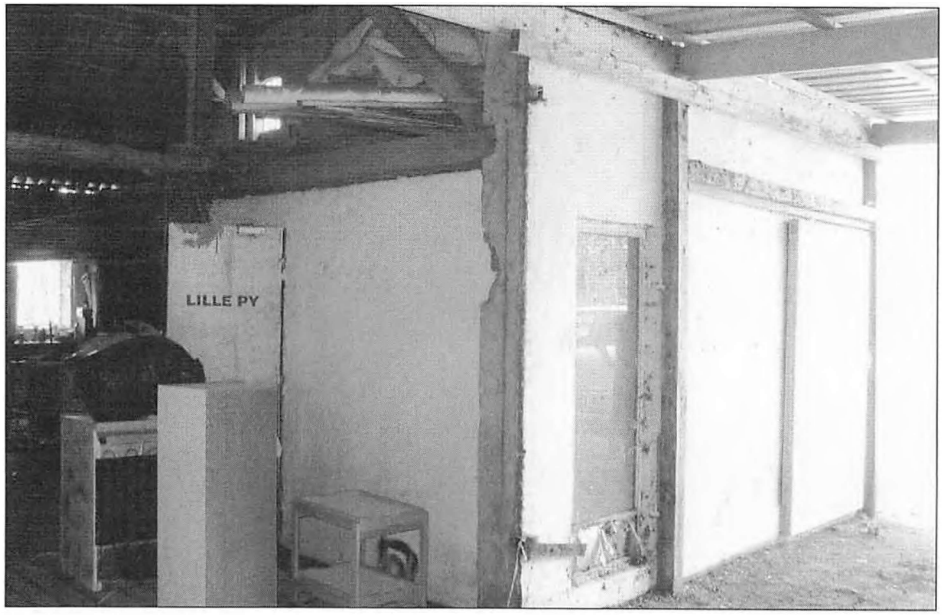

Gårdens ejer hed Søren Madsen, dengang fryseboksen var i funktion på Stratvej 10 i Sejstrup. Foto: Stig Hegn

Hunderup

Bag brugsen blev der indrettet et med 20 bokse. Det er velholdt og har i dag garage/udhus-funktion. Sognearkivet har en udførlig protokol, samt kassebog lige fra den spæde start 1949 med stiftende generalforsamling i Hunderup skole og til afviklingen i 1997. Avisen fra 17.12.93 meddelte at en tyv havde gennemrodet 19 af tyve bokse i Hunderup Andelsfryseboks.

På bedste foreningsvis er der i protokollen refereret fra bestyrelsesmøder og generalforsamlinger årene igennem, ligesom der indledningsvis opstilles 9 paragraffer til underskrivelse af medlemmerne. Bestyrelsen består af 3 medlemmer, som har ansvaret for drift og renholdelse, og man ser de samme navne gå igen år efter år.

Der indkræves et halvårligt kontingent, som varierer noget, afhængig af eventuelle uheld med fryseanlægget, som her og de fleste steder er Frigadaire. Udgiften til anlæget er opført til 6.000 og det kostede 1.190 kr. at blive andelshaver – et stort beløb i 1950, synes man. Kontingentet dækkede også udgifter til sparekasselån og til strømforbrug. På et tidspunkt vedtages at ansætte en rengøringsdame.

Hvorfor mon?

Det er en meget nøgtern fremstilling af foretagendet. Først de sidste år røbes, at efter generalforsamlingen går man over til selskabeligt samvær og får et slag kort.

Vejrup

I Vejrup blev der oprettet fire frysebokse, hvoraf de to bygninger eksisterer endnu, den ene, en rødstensbygning, ligger bag kroen i Vejrup og tjener som udhus for smed Justinus Jasmontas. Den anden – i Vibæk – nærmest et udhus.

Grisbæk og Rebelsig

De øvrige lå henholdsvis i Grisbæk og i Rebelsig, men er revet ned. Men oprindeligt var det Emil Danielsen der forærede et stykke jord af sin ejendom til opførelse af et andelsfryseri, som i skødet benævnes Kokvad Andelsfryseri. Skødet findes på Arkivet. Det gamle navn Kokvad genfindes nu som navn på stenen ved rundkørsel 71 ved Rebelsig

Gørding

I selve Gørding by lå en lille separat bygning til formålet ved plejecenter Østergården, nu nedrevet, ligesom de øvrige.

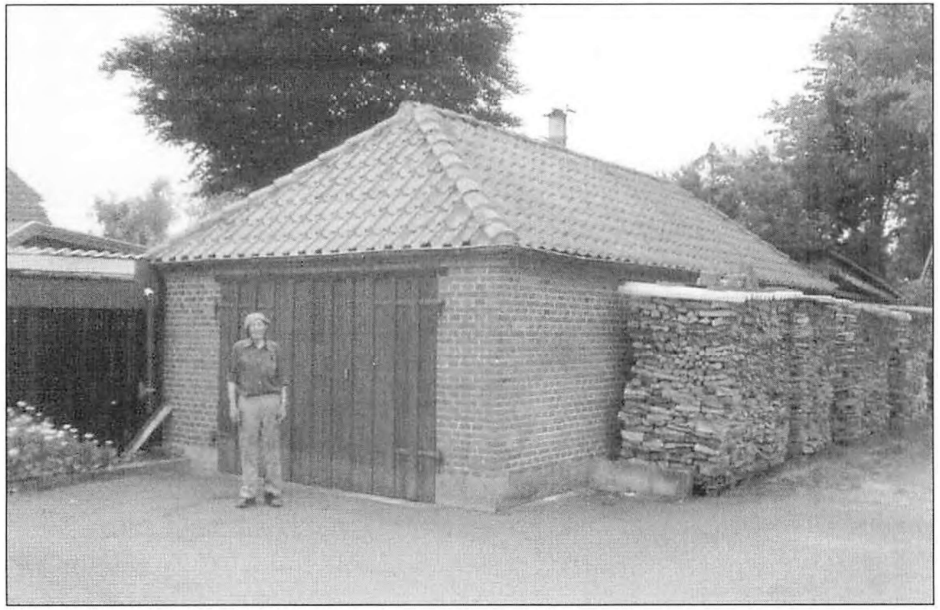

I Vejrup lå det ene af de fire frysehuse bag kroen, i dag udhus for smed Jasmontas, der ikke ser ud til at have noget imod at have overtaget bygningen. Billede i Vejrup Sognearkiv

Lourup
Her var fryseboksen placeret hos købmand P. V. Lund,

Ilsted
Fryseboksen var placeret på gården »Toftholm«, Ilstedvej 2 hos Andrea Agergård,

Varho
Her fandtes den på Lourupvej 5 – på gården »Rosenlund« hos Svend Aage Schmidt. Herom fortæller Ole Schmidt, at det var en hel festdag med kaffe m.m., når samtlige bokse skulle afrimes.

Darum
Sognearkivet har der et bemærkelsesværdigt materiale til at belyse denne enklave af lokalhistorien, nemlig kopier af et spørgeskema fra 1992[1]. Heraf fremgår det, at der var seks af slagsen, nemlig:

Lille Darum
Den lå på Ll. Darumvej 8 og hed den Lille Darum frostboxcentral, – oprettet 1950, 12 medlemmer, rødstensbygning på lejet grund i Kr. Josefsens have, – nedlagt 1973, nu nedrevet.

Frysehuset i Vibæk – nogen har glemt at lukke døren! Billede i Vejrup Sognearkiv

Fryseboksanlægget i Darum Nørreby (Sviegade 5) er nydeligt restaureret.
Foto: Stig Hegn

Darum Nørreby
I 1950 oprettedes Darum Nørreby Fryseboxanlæg med 16 medlemmer, rødstensbygning, Sviegade 5, nedlagt 1973, siden cykelværksted, nu redskabsskur.

Darum Mark
På Nørremarksvej 15 lå Darum Mark Frysebox, oprettet 1951, nedlagt 1977, bygning i bloksten, nedbrudt 1978.

Midtbyen
Darum Midtby Frysebox – oprettet 1951, nedlagt 1989, muret rødstenshus, 20 boxe. Den lå på Vesterbyvej 4 og huset blev nedbrudt 1990.

Sydbyen
Darum Søndermark frostboxcentral, rødt murstenshus Gl. Darumvej 23, oprettet 1950, 14 medlemmer, nedlagt 1982, hus nedbrudt kort efter.

Dalshøj
Og endelig Dalshøj Frysebox, Dalshøjvej 3, hvorom der næsten ingen oplysninger findes, dog vistnok 6 bokse i et meget lille hus.

Det fremgår af besvarelserne, at disse frysecentraler er drevet seriøst og på andelsbasis med love, bestyrelser, medlemslister, generalforsamlinger, referater m.m. – for fleres vedkommende findes protokoller og kassebøger på Darum sognearkiv.

Endnu en gang ser vi, hvordan en lille forening har givet anledning til selskabeligt samvær, idet bestyrelsen for Darum Søndermark frostboxcentral arrangerer udflugter til Fanø, Manø og til Ho fåremarked.

Vester Nykirke
I Vong meldes kun om én fryseboks, placeret ved Brugsen i Vong, Grimstrupvej 3 – et selvstændigt hus med 24 bokse, samt lynfryser som de fleste andre steder. Det der skulle indfryses lå i lynfryseren et døgn inden det kom over i den almindelige boks. Det kunne fore-

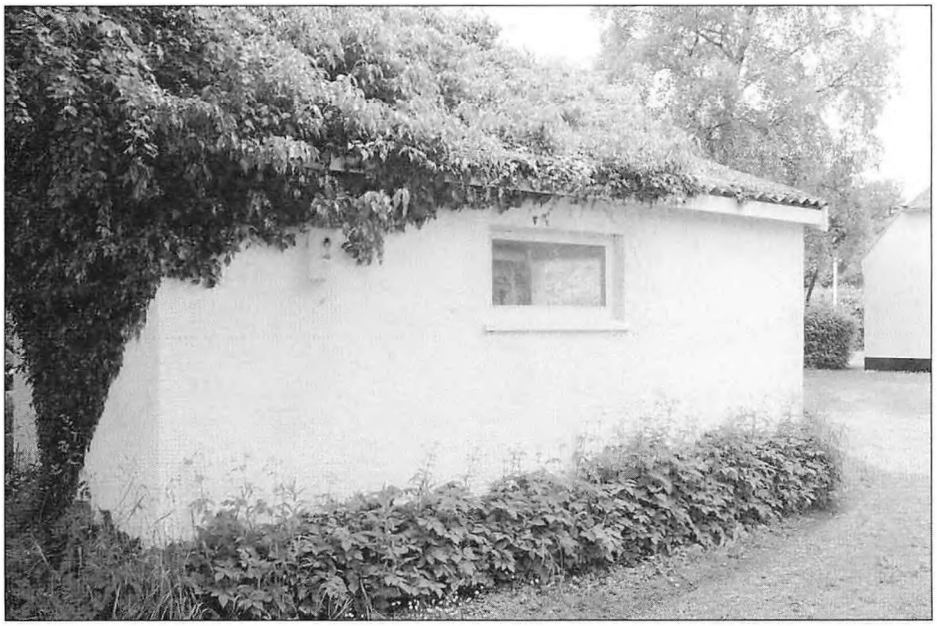

I Vong var én fryseboks, placeret ved Brugsen i Vong, Grimstrupvej 3 – i dag nysseligt hvidkalket. Foto: Stig Hegn

komme at der var to der delte en boks, og man ku kende forskel på varerne, da de var pakket ind i en slags madpapir og bagefter i brunt papir med navn på. Indtil i 60´erne var dette anlæg i brug, efter nedlæggelsen blev bygningen privateje og bruges nu som garage.

I Endrup kendes frysehuset – eller frostboksanlæg, som de også kaldtes – ved Haragergård.

Bøfferne var væk

Der meldes om indbrud flere steder, og i Vejrup forårsagede det – nok ikke uden grund, – den spøgefulde bemærkning, at *bøfferne var væk, men suppebenene havde de ladet ligge.*

Det var en historie om et kort tidsrum. Men selv en kort historie fortjener at blive fortalt. Og det *var* jo et kort kapitel i historisk sammenhæng, dette om fryseboksene. En tid hvor kød og frugt stadig var en del af selvforsyningens økonomi og hvor man i fællesskab løste et konserveringsproblem.

Ingen tænker vel på dem mere, når de afrimer egen dybfryser. Så venter der ikke et fælleskaffebord bagefter. Og man møder ingen på vejen og får en lille snak, når man henter en pakke fars op til næste dag.

Men sådan er der så meget.

Note

1. Spørgeskemaet var udsendt af Leif Nørmark Hansen, der i sin afgangsopgave på Århus universitet havde valgt denne del af andelsbevægelsens historie. [Den ses ikke udgivet. sh]

Litteratur

Artiklen bygger på en artikel af Olaf Bak (Bramming, Høe, Nørå, Smedegård, Tømmerby) og i øvrigt på oplysninger fra Sognearkiverne i Hunderup-Sejstrup, V. Nykirke, Vejrup, Darum, Gørding.

»Hvis du vil vide mere«(!), så henvend dig på lokalarkiverne. Nogle steder har de protokoller, regnskabsbøger, navne på bestyrelsesmedlemmer mm, men det vil føre for vidt at få alt med her.

Måske du selv har oplysninger, som vil interessere arkivet?

Ingrid Jensen er født (1933) på Langeland og har været lærer ved Vejrup skole 1958-2004. Hun er medlem af Lokal-årbogens redaktion. Adresse: Vøgasvej 1 Vejrup, 6740 Bramming. e-mail >ingrid-jensen@webspeed.dk<